

Роднае Слова

ISSN 0234-1360

3

2006

*Пяройдзе шлях у новы шлях,
Расстанне – ў новае спатканне,
Напеў жалейкі – ў труб гучанне,
Выток жыцця – ў жыцця працяг.*

Аркадзь КУЛЯШОЎ.

Роднае Слова

3/219/2006
САКАВІК

ЗАСНАВАЛЬНИК:
МІНІСТЭРСТВА
АДУКАЦЫІ
РЭСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ

УСТАНОВА
«РЭДАКЦЫЯ ЧАСОПІСА
“РОДНАЕ СЛОВА”»

Часопіс выходзіць
з 1988 года
(у 1988 – 1991,
№№ 1 – 48,

выдаваўся пад назвай
“Беларуская мова
і літаратура ў школе”)

Галоўны рэдактар Міхась ШАВЫРКІН

Першыя намеснікі галоўнага рэдактара Алясь БЕЛЬСКІ, Мікалай ПРЫГОДЗІЧ

НАВУКОВЫЯ КАНСУЛЬТАНТЫ:

Радаслава АЛАДАВА
Уладзімір ГНІЛАМЁДАЎ
Віктар ІЎЧАНКАЎ
Аляксандр ЛАКОТКА
Уладзімір ЛАМЕКА
Сцяпан ЛАЎШУК
Васіль ЛІЦЬВІНКА
Алег ЛОЙКА
Аляксандр ЛУКАШАНЕЦ
Зінаіда МАЖЭЙКА
Валерый МАКСІМОВІЧ
Уладзімір МАРТЫНАЎ
Уладзімір МАРХЕЛЬ
Мікола МІШЧАНЧУК
Міхась МУШЫНСКІ
Вольга НЯЧАЙ
Міхась ПЛІШЧЕНКА
Вячаслаў РАГОЙША
Іван РОЎДА
Васіль СТАРЫЧОНАК
Павел СЦЯЦКО
Міхась ТЫЧЫНА
Надзея УСАВА
Генадзь ЦЫХУН
Іван ЧАРОТА
Тацяна ШАМЯКІНА
Іван ШТЭЙНЕР
Міхась ЯЎНЕВІЧ

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:

Марына АБРАГІМОВІЧ
Галіна АДАМОВІЧ
Аксана БАГДАНАВА
Зінаіда БАДЗЕВІЧ
Сяргей ГАБРУСЕВІЧ
Тамара ГАБРУСЬ
Вольга ДАДЗІЁМАВА
Уладзімір КАЯЛА
Уладзімір КОНАН
Віктар КРАСНЕЙ
Іван КРУК
Яўген ЛАЎРЭЛЬ
Іван ЛЕПЕШАЎ
Аляксандр ЛУГОЎСКІ
Ева ЛІВОНАВА
Вольга ЛЯШЧЫНСКАЯ
Аляксандр МАКАРЭВІЧ
Зоя МЕЛЬНІКАВА
Павел МІХАЙЛАЎ
Жана ПРЫЙМАК
Васіль РАГАЎЦОЎ
Тамара САЎЧУК
Уладзімір СЕНЬКАВЕЦ
Валянціна СМЫКОЎСКАЯ
Уладзімір СОДАЛЬ
Аляксандра СТАНКЕВІЧ
Тамаш ТАМАШЭВІЧ
Ірына ТАЯНОЎСКАЯ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Генадзь АРЦІМЁНАК
Рыма БАБАШКА
Марыя БУБЕШКА
Вера БУЛАНДА
Віктар ВАБІШЧЭВІЧ
Аляксандр ГЕРЦЫК
Святлана ГРЫЦКЕВІЧ
Мікола ЖУКОВІЧ
Лілія КАЗЛОЎСКАЯ
Вольга КУЗЬМІЧ
Людміла КУТУЗАВА
Любоў ЛАЗАРЧЫК
Наталля ЛЕВІЧАВА
Вера ЛЯШУК
Ірына МЕЛЬНІКАВА
Мікалай НАВУМЧЫК
Зоя ПАДЛІНСКАЯ
Тамара ПРАДЗЕД
Аляксей ПЯТКЕВІЧ
Валянціна РАМАНЦЭВІЧ
Вольга РУСЛІКА
Наталля САМУСЕВА
Аляксей СОЛАХАЎ
Марыя ФЛОР’ЯНОВІЧ
Кацярына ЦІМАШКОВА
Людміла ЦІТОВА
Яўген ШУНЕЙКА
Святлана ЯЗЕРСКАЯ

Над нумарам працавалі

рэдактары:

Віктар Жыбуль (*Філалогія*: Літаратура ў кантэксце жыцця, Беларуская літаратура ў кантэксце сусветнай, Шматгалосае рэха; *Методыка і вопыт*: Класікі на ўроку, Год Маці; *Міжпрадметныя сувязі*: Зямля пад белымі крыламі; *Культура Беларусі*: Віншуйце!, Экранны летапіс; *На ростанях*: Педагагічная гасцеўня),

Эдвард Карбановіч (*Філалогія*: Літаратура і час; *Методыка і вопыт*: Імя ў школьнай праграме; *На ростанях*: Віншуйце юбіляра!, Беларусь – зямля святая, Спадчына, Часу крэўная павязь, Карані і атожылкі),

Ніна Мяцельская (*Філалогія*: Разам з краінай),

Крысціна Пучынская (*Міжпрадметныя сувязі*: Школа юнага журналіста; *Культура Беларусі*: Лучнасьць музаў; *На ростанях*: Каляндар памятных датаў і юбілейных здэн),

Ларыса Сагановіч (*Філалогія*: Таямніцы слова, Мова маёй зямлі, Як правільна сказаць па-беларуску, Культура мовы; *Методыка і вопыт*: Настаўнік прапануе, Прапануем план-канспект, Дыдактычны матэрыял, Старонка маладога лінгвіста; *Міжпрадметныя сувязі*: Чаму так назвалі?; *На ростанях*: Псіхалагічны ўніверсітэт),

Вольга Сідарава (*Методыка і вопыт*: З вопыту настаўніка),
Міраслава Шавыркiна (*Вокладка*: Зямля пад белымі крыламі; *Філалогія*: Вечная мелодыя жыцця; *Методыка і вопыт*: Скарбніца сусветнай педагогікі, Факультатыў “Стылістыка тэксту”, Матэрыялы да слоўніка),

Лідзія Шагойка (*Філалогія*: З гісторыі назваў, Мова мастацкіх твораў; *Методыка і вопыт*: На ўроку і пасля ўрокаў; *Калі закончыўся ўрок*: Даніна памяці),

намеснік галоўнага рэдактара **Міраслава Шавыркiна**, адказны сакратар **Вольга Смольская**, дзяжурныя рэдактары **Ніна Мяцельская**, **Лідзія Шагойка**, карэктары **Ніна Мяцельская**, **Крысціна Пучынская**, **Вольга Сідарава**, камп’ютарны набор **Сафіі Некрашэвіч**, **Наталлі Ермоленкі**, камп’ютарная вёрстка **Ганны Каўганчук**, галоўны бухгалтар **Святлана Яфімчык**.

ФІЛАЛОГІЯ

Максімовіч Валерый. Упоравень з часам: Юбілейныя нататкі з нагоды 75-годдзя Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі	3
Бельскі Алесь. Пад знакам палыновай зоркі: Беларуская літаратура: 20 гадоў пасля Чарнобыля	5
Падліпская Зоя. “Яно і нараканне, і сонца, і пякучай цемры сплаў”: Духоўны свет лірычнай гераіні Раісы Баравіковай	11
Угляніца Вольга. “Яна павінна быць толькі маёй...”: Гендэрныя стэрэатыпы ў апавесці “Краявід з ментолавым пахам” Уладзіміра Арлова	13
Жылевіч Вольга. “...З таго часу племя і ходзіць – з канца ў канец”: Матэрыялы падарожжа ў сучасным рамане-прыпавесці (на матэрыяле французскай і беларускай літаратур)	16
Кенька Міхась. Адэкватнасць у вялікім і малым: Перастварэнні верша “Ларэляй” Генрыха Гейнэ	19
Крывіцкі Аляксандр. Паклонімся бульбе	24
Босак Віктар, Босак Алёна. “Чалавек галодны ні на што не годны”: Назвы страў у гаворках Верхняга Над’ясельдзя	26
Андрыевіч Вольга. Айконімы, суадносныя з імем <i>Іван</i> : Структура, утварэнне і пашырэнне	27
Перавалава Наталля. <i>Уваходзьце, калі ласка!</i> : Як правільна сказаць па-беларуску	28
Каўрус Алесь. “Кепска мне і з вамі...”: Пра напісанне аднаго прыназоўніка	29
Зразікава Валянціна. <i>Агнясталь, санцавей, шматструнне</i> : Назоўнікі-кампазіты ў творах першай паловы ХХ ст.	30
МЕТОДЫКА І ВОПЫТ	
Лаўрык Тацяна. Васіль Сухамлінскі	33
Сухамлінскі Васіль. Як выхаваць сапраўднага чалавека	34
Тычка Галіна. “Непарушны закон існасці”: Штрыхі да партрэта Хрысціны Лялько	37
Шатэрнік Усяслаў. Гісторыя аднаго імя: Вобраз Сама ў паэме Янкі Купалы “Сон на кургане”	38
Навумчык Мікалай. Вывучэнне балады “Маці” Аркадзя Куляшова. VIII клас	42
Міхайлоўская Ала. Назоўнік як самастойная часціна мовы. VI клас	43
Жаўнерчык Алена. Рэдагаванне тэкстаў: Навучальна-творчае Дальтан-заданне. X клас	45
Мароз Святлана, Ржавуцкая Марына. Сачыненне-апісанне на аснове асабістых назіранняў: Урок развіцця маўлення	46
Старасценка Тацяна. Вобраз апавядальніка: Факультатыву “Стылістыка тэксту”	50
Казлоўская Лілія, Прыймак Жана. Паставы: Дыдактычны матэрыял	53
Долмат Валянціна. Урок-гульня: “Мова. Маўленне”, “Сінтаксіс”, “Фанетыка і арфаэ-	

пія”. V клас. “Францішак Багушэвіч” і “Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч”. X клас	60
Карпаў Уладзімір. Сістэмная мадэль навуковай тэорыі	62
Лепешаў Іван. У фразеалагічную скарбонку: Матэрыялы да слоўніка	68
Мае школьныя настаўнікі. Ён умеў захапляць вучняў: З успамінаў <i>Лынькова М.</i> (36).	

МІЖПРАДМЕТНЫЯ СУВЯЗІ

Падаляк Тацяна. Жанры журналістыкі: Традыцыі і навацыі	71
Лакотка Аляксандр. Міншчына – цэнтр беларускага краю	74
Лемцюгова Валянціна. <i>Клецк. Лагойск. Койданава</i> : Чаму так назвалі?	74

КАЛІ ЗАКОНЧЫЎСЯ ўРОК

Буланда Вера. “Пакуль вятры Чарнобыль раздзімаюць”: Сцэнар-эпітафія ў гонар жыхароў чорнай Бelay Русі	77
--	----

КУЛЬТУРА БЕЛАРУСІ

Карпілава Антаніна. Талент навукоўцы і чалавека: Да юбілею Вольгі Нячай	83
Нячай Вольга. Дзіцячае кіно Беларусі: Падлетак у віхуры гісторыі	84
Скарабагатаў Віктар, Шыжунова Ірына. Станаўленне нацыянальнай оперы: Уладзімір Караткевіч – апостал адраджэння найноўшага часу	88

НА РОСТАНЯХ

Жук Ігар. Асветнік Аляксей Пяткевіч – абраннік традыцыі	91
Пяткевіч Аляксей. Народнае светаўспрыманне і нацыянальная культура	93
Кісялёў Генадзь. Францыск Скарына: Загадкі партрэта	96
Чыгрынава Людміла. Нататкі пра маці Івана Чыгрынава і яго сям’ю	100
Рагойша Вячаслаў. Захавальніца шляхетнага духу беларушчыны: Жана Дапкюнас і Дзяржаўны Літаратурны музей Янкі Купалы	102
Гарановіч Віталь. У добры шлях: З гісторыі стварэння Глыбоцкай раённай гімназіі	105
Анціпава Надзея. Адзінота і імя: Псіхалагічны ўніверсітэт	106
Шавыркін Міхась. Хто мы? Беларусы...: Развагі над сутнаснымі складнікамі	109
Віншум! Місько Павел (18).	

Літаратурны ветразь. Багамолава А. “Ты адпусці мяне ў вырай...”. “Ты паспрабуй супрацьстаяць...”. “Быццам з келіхаў...”. “Нахіліся ніжэй...”. “Залаты ланцуг адзіноты...”. “Немагчымасць магчымага...”. “Распяты ветразь...”. “Мігатлівыя зоркі...” (111).

Песню бярэце з сабою. Мая князеўна (верш *Пецюкевіча У.*, муз. *Дайгалёва Дз.*) (112).

Календар памятных датаў і юбілейных дзён на 2006 год: Травень (32, 49, 108).

У адпаведнасці з Законам аб друку аўтары нясуць адказнасць за дакладнасць прыведзеных у артыкуле фактаў і звестак. Рэдакцыя пакідае за сабой права друкаваць артыкулы ў парадку абмеркавання, не падзяляючы пункту гледжання аўтара.

Вольга ЖЫЛЕВІЧ

“...3 ТАГО ЧАСУ ПЛЕМЯ І ХОДЗІЦЬ – 3 КАНЦА Ё КАНЕЦ”

МАТЫЎ ПАДАРОЖЖА Ё СУЧАСНЫМ РАМАНЕ-ПРЫПАВЕСЦІ
(НА МАТЭРЫЯЛЕ ФРАНЦУЗСКАЙ І БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУР)

Блуканне па свеце, падарожжа ў розныя гарады і краіны з’яўляецца вельмі распаўсюджаным сюжэтным складнікам мастацкіх твораў, адным з самых вызначальных матываў у фальклоры і літаратуры. Падарожжы здзяйсняліся з мэтай пошукаў праўды і ісціны; яны таксама маглі мець рэлігійны, даследчы або самаспазнавальны характар. Аднымі з першых, дзе з’явіўся вобраз шляху, былі старажытнаегіпецкая і шумерская літаратуры. Так, галоўным героем казкі “Пацярпелы караблекрушэнне” (XX – XVII стст. да н. э.) і паэмы пра Гільгамеша (XIX – XVIII стст. да н. э.) выступае падарожнік, які назірае за чужым светам і параўноўвае яго са сваёй радзімай. Персанаж-вандроўнік, які перамяшчаецца ў рэальнай і фантастычнай прасторы, шырока пададзены і ў антычнай літаратуры, асабліва рымскай: “Энеіда” Вергілія (I ст. да н. э.), творы Авідзія, Апулея ды іншых.

Расейскі даследчык Уладзімір Тапароў вызначае паняцце “шляху” ў мастацкай літаратуры як “вобраз сувязі паміж дзвюма пазначанымі кропкамі прасторы” [2, 256]. Асаблівае значэнне набываюць наступныя складнікі руху: пачатак (зыходны пункт), асобныя адрэзкі, пазначаныя ў тэксце, і заканчэнне (кульмінацыйны момант). На думку навукоўцы Таццяны Тапаровай, шлях уяўляе з сябе сінтэтычны вобраз, які адсылае адначасова да сфераў прасторы і часу: “...паняцце шляху ўключае параметр часу, паколькі імплікуецца ідэя руху, да якой, у сваю чаргу, можна прымяніць часовае вымярэнне” [3, 60]. Апрача таго, пачатак і заканчэнне руху набываюць яшчэ і дадатковыя характарыстыкі: “...пачатак мае дачыненне да мінулага; заканчэнне ж з уласцівымі яму нечаканасцю і непрадказальнасцю, як правіла, асацыюецца з будучыняй” [3, 190].

Вольга Фёдараўна Жылевiч – даследчык літаратуры. Закончыла Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (2001). Магістр гуманітарных навук (2002). Аспірантка кафедры замежных літаратур БДУ, выкладчык кафедры рамана-германскага мовазнаўства гэтай навучальнай установы. Дысертацыйнае даследаванне прысвечана жанру рамана-прыпавесці ў сучаснай французскай літаратуры.

Матыў шляху цікавіць і сучасных французскіх пісьменнікаў, што звяртаюцца да жанру прыпавесці, у той час як у іх папярэднікаў (Альбера Камю, Жана Поля Сартра, Жана Ануя, Рабера Жана Жоржа Мэря, Жана Веркора) героі перамяшчаліся вельмі мала ці ўвогуле з’яўляліся нерухомымі ў межах замкнёнай прасторы. Напрыклад, такія персанажы, як лянiвы Мерсо ў рамане “Чужаніца” А. Камю, дзікая лісіца-дзяўчына ў “Сільве” Ж. Веркора, аб’яднаныя ў трывалы брацтва-абшчыну жыхары горада ў “Мальвіле” Р. Мэря, здзяйснялі маральны выбар, не турбуючыся пра пошук ісціны ў нейкіх іншых мястэчках ці далёкіх краінах свету.

Мастацкі актэнт у творах канца XX ст. робіцца на дынамічных падзеях, героі свабодна перамяшчаюцца ў прасторы. Так, у знакамітага французскага пісьменніка Мішэля Турнье матыў шляху з’яўляецца скразным ва ўсёй творчасці. Напрыклад, прынец Таор, адзін з персанажаў рамана-прыпавесці “Каспар, Мельхіёр і Бальтазар” (“Gaspard, Melchior et Baltasar”; 1980), распачынае марское падарожжа, а потым блукае па афрыканскім кантыненце, страціўшы амаль што ўсіх сваіх людзей. Шлях у рамане патрэбны аўтару для таго, каб паказаць у сімвалічнай форме адзіноцтва сучаснага чалавека, яго адрыў ад вытокаў. Таор, звыклы да бестурботнага жыцця ў каралеўстве сваёй маці, якое паступова прывяло б яго да поўнай дэградацыі, развітваецца са сваім “зайздросным” становішчам і па асабістым жаданні здаецца ў рабства на трыццаць тры гады ў салянны капальні Садома. І таму ён адзіны з усіх вешчуноў дасягне вечнага Нябеснага Царства.

У рамане-прыпавесці таго самага аўтара “Элеазар, альбо Крыніца і Куст” (“Eléazar ou La Source et le Buisson”; 1996) галоўны герой, ратуючы малалетняга падпаса ад жорсткіх нападкаў гаспадара, незнарок здзяйсняе злачынства. Ён вымушаны пакінуць сваю краіну – Ірландыю – і адправіцца разам з сям’ёй у небяспечнае плаванне па Атлантычным акіяне, а пасля доўга блукаць па бязплодных землях Амерыкі ў пошуках заповітнай зямлі. Фабула твора перагукваецца з біблейным сюжэтам пра тое, як вялікі прарок Майсей выратаваў яўрэйскі народ ад нявольніцтва, прывёўшы яго ў Свяшчэнны край. На працягу ўсяго рамана герой-пастар, падобна да свайго прататыпа, вядзе ўнутраны маральны пошук, і таму шлях у рамане разумеецца як пераадоленне ўнутранага рабства, як імкненне да яднання з Богам.

Для прыпавесцевых твораў беларускай літаратуры матыў блукання з’яўляецца адным з са-

мых распаўсюджаных ва ўсе часы, што вытлумачаецца гісторыка-сацыяльнымі абставінамі жыцця нацыі. Дастаткова згадаць у гэтай сувязі прыпавесці Кірылы Тураўскага, Францішка Скарыны, Ядвігіна Ш., Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, раманы-прыпавесці Алеся Адамовіча, Васіля Быкава, Уладзіміра Някляева ды іншых.

На наш погляд, паводле асаблівасцяў выкарыстання матыву падарожжа найбольш блізімі аказаліся раманы-прыпавесці французскага празаіка **Жан-Мары Гюстава Леклезіэ “Пустыня”** (“*La Désert*”; 1980) і прытча **“Пахаджане”** (1997) беларускага пісьменніка **Васіля Быкава**.

І тут, і там размова ідзе пра блуканне племені па пустыні. Аўтары нават дакладна не называюць народ, які здзяйсняе свой шлях. Яны характарызуюць яго абстрактна: у Леклезіэ гэта — “*сінія людзі*”, “*караван*” альбо проста “*мужчыны і жанчыны*”, у Быкава — “*чарада людзей — старых, малых, жанок і мужчын*”, “*людзі*” ці ўвогуле выкарыстаны асабовы займеннік “*яны*”.

У абодвух творах не называецца месца, адкуль пачынаецца шлях герояў. У В. Быкава: “*Але тая мясціна, адкуль племя выйшла колькі месяцаў таму, была яшчэ горшая. Гэта было бясконцае багістае балота...*” [1, 100]. У Ж.-М. Г. Леклезіэ: “*Яны прыйшлі сюды з усіх канцоў пустыні...*” (пераклад наш. — В. Ж.) [4, 7]. Аднак французскі аўтар аднаразова, прыблізна ў сярэдзіне рамана, згадвае, што першапачатковай кропкай можна лічыць паўночную частку Афрыкі — “*людзі прыйшлі з-за камяністай Хамады, з-за гор Шэхеіба і Варкзіз, з Сіруа, з хрыбтоў Ум Шакурт...*” [4, 15]. Такім чынам, абстрагаванасць у адносінах да пачатку шляху нясе адценне бесперапынасці, неабмежаванасці, “вечнасці” пошукаў прытулку народаў.

Звычайна ў раманах-падарожжах прамежкавыя пункты дакладна называюцца і нават канкрэтызуюцца праз вобразы храмаў, гатэляў і аповеды персанажаў — такім чынам унутрытэкставая прастора набліжаецца да рэчаіснасці і змест твора набывае праўдападобнасць. У раманы-прыпавесці назіраецца адваротная сітуацыя — ні ў “Пахаджанах”, ні ў “Пустыні” не даюцца геаграфічныя маркеры. У творы В. Быкава “*шлях-напрамак правадыр вызначаў уначы па зорцы Сырыюсу, ад якой браў на шэсць пя дзяў управа і туды кіраваў*” [1, 100]. Аднак асаблівую функцыю пісьменнік надае апісанням прыродных умоў. Напрыклад, выразы “*ні травы, ні вады, адныя калючкі ды камяні*” і “*пячаная гурбы, дзюны-барханы*” [1, 101] аўтар паўтарае некалькі разоў у розных месцах твора, тым самым праводзячы паралель паміж пазбаўленай жыцця зямлёй і духоўнай спустошанасцю нацыі. Ж.-М. Г. Леклезіэ ў раманы быццам між іншым апісвае бедныя сялібы, аднак не прывязвае іх да якога-небудзь дакладна вызначанага населенага пункта. Напрыклад: “*За нязграбнымі акацыямі паказаліся сплеченыя з галінак і абмазаныя глінай хаціны, падобныя да тэрмітнікаў*” [4, 15] ці яшчэ “*Глінабітныя домікі, халупы з дошак і зямлі...*” [4, 15]. Абстрагаванасць ад канкрэтных гісторыка-геаграфіч-

ных лакалізатараў у працэсе шляху надае творах універсальнасць.

Сэнс падарожжа заключаецца ў мэце руху. І ў “Пахаджанах”, і ў “Пустыні” мы маем справу з трагічным фіналам. Племя “пахаджанаў” не можа адшукаць шлях да радзімы, таму што не здольнае вызваліцца з-пад уплыву сілаў, якія перашкаджаюць яго матэрыяльнаму і духоўнаму прагрэсу. Кожнае новае пакаленне паўтарае негатывыны вопыт сваіх продкаў, пачынаючы пошукі радзімы з аптымізмам і заканчваючы страйтай веры ў ранейшыя ідэалы. Беларускі пісьменнік паказвае сфармаваныя ва ўмовах шматвяковага духоўнага і сацыяльна-палітычнага гнёту далёка не станоўчыя рысы характару “пахаджанаў”: празмерную пакорнасць, абыякавасць, кансерватызм, пасіўнасць — і дае ў творы ў сімвалічным выглядзе бесперспектыўную канцэпцыю іх этнакультурнай будучыні. Ён асуджае племя на бясконцае блуканне: “*...з таго часу племя і ходзіць — з канца ў канец. Пайсьці іншым шляхам яно ня можа, бо ня ведае куды. А гэты замацаваўся ў геннай памяці пакаленьняў*” [1, 107]. У раманы-прыпавесці Ж.-М. Г. Леклезіэ племя таксама будзе знішчана, блуканні прывядуць яго да непазбежнай пагібелі: змардаваныя пякучым сонцам, знясіленыя пастаянным голадам, выгнаныя са сваёй зямлі, людзі нагадваюць самнамбулаў, сляпых, і шлях іх бясконцы, бо яны нават пазбаўлены асабістых ценяў. Французскі пісьменнік завастрае сацыяльную праблему прыгнечаных, вымушаных пакінуць родную зямлю народаў.

Заўважым, што вельмі часта ў творах-падарожжах у якасці “прасторы блукання” асобна вылучаецца мова. Ужыванне ў тэксце слоў і ўрыўкаў замежнага паходжання дазваляе разглядаць разнамоўе як суверэнную тэрыторыю. У прыпавесцевых творах такой прасторы не існуе: напрыклад, персанажы ў беларускага і французскага аўтараў нават пазбаўлены права размаўляць. У В. Быкава: “*людзі ўвогуле маўчалі*”, “*ну, на што было гаварыць!*”, “*старыя ж адно круцілі галовамі ды маўчалі*” [1, 102, 106]. Беларускі пісьменнік такім чынам заўважае, што “пахаджане” не толькі забукалі ў пошуках сваёй краіны, але і страцілі родную мову. У раманы Ж.-М. Г. Леклезіэ племя таксама паказана маўклівым: няма ні дыялогаў, ні маналогаў. Аднак, нібы кампенсуючы адсутнасць камунікацыйных сувязяў, ён надзяляе сваіх падарожнікаў разнастайнымі пачуццямі, што ўзнікаюць у розныя перыяды іх руху па пустыні: страху, гневу, тугі, адзіноцтва, жаху, роспачы, трывогі.

Што датычыцца саміх персанажаў, дык і ў беларускім, і ў французскім творах яны прадстаўлены плямёнамі “пахаджанаў” і качэўнікаў, і не выклікае сумневу, што вандроўнае жыццё з’яўляецца для іх вымушаным, поўным небяспекі і трагічнасці. І ў “Пахаджанах”, і ў “Пустыні” важную ролю адыгрывае вобраз правадыра. У творы В. Быкава “правадыроў” нават некалькі і ўсе яны абмаляваныя ў перабольшана-гратэскавай форме. Так, першы — “*сухі, сівабароды стары*” — увабляе сабой чалавек з коснымі звычайкамі, сімвалізуе культурны застой. Стары

правадыр вядзе племя з заплюшчанымі вачыма, не азіраючыся назад, паколькі ведае: “*пакуль ідзе ён, будуць ісці і астатнія*” [1, 101]. Ён прытрымліваецца пазначанага продкамі шляху нават у самых невыносных умовах. Правадыр усяляк стараецца задушыць выступленні іншадумцаў. Вобраз іншага – Харта – у сімволіка-алегарычным плане ўяўляе з сябе тэакратычнага ўладара, які парывае са звычкамі продкаў, вызначаючы шлях племені “*не па Сырыюсу... а па накірунку ветру*” [1, 103]. Стварыўшы вакол сябе арэол недатыкальнасці, Харт абдорвае “падхалімаў і крывадушнікаў” прывілеямі і час ад часу распраўляецца з тымі, хто дазваляе сабе весці “недазволеныя размовы”.

У рамане-прыпавесці Ж.-М. Г. Леклезіе правадыр Ма аль-Айнін з’яўляецца поўнай супрацьлегласцю быкаўскім праваднікам. Ён разам са сваім народам пераносіць усе цяжкасці шляху, суперажывае людзям, прымае мудрыя рашэнні.

Разгледжаны матэрыял дазваляе вылучыць асаблівасці выкарыстання матыву блукання ў прыпавесцевым творы. Так, пачатак шляху (своеасаблівае мінулае герояў) не мае вялікага значэння і таму ў тэксце дакладна не адлюстроўваецца. Непасрэднае перамяшчэнне таксама пазбаўлена канкрэтных геаграфічных прыкметаў, інакш дзеянне страціла б сваю галоўную асаблівасць – універсальнасць, магчымасць прыцягвацца да любога выпадку. Самую значную ролю адыгрывае заканчэнне шляху, ці погляд у будучыню персанажаў. Часцей за ўсё у прыпавесцевых творах ён трагічны. На працягу вандроўкі персанажы не змяняюцца ні ўнутрана, ні знешне, яны не агламеруюць іншаземную мову, бо тады яны канкрэтызаваліся б і перасталі б выступаць у абагульненай форме. Як правіла, сэнсавую нагрузку нясе вобраз “правадыра” – носьбіта нацыянальна-культурнай традыцыі, які і ўвасабляе галоўны сэнс перамяшчэння.

Талант беларускага і французскага пісьменнікаў заключаецца ў тым, што на адцягненым, алегарычным матэрыяле яны падымаюць у творах “вечныя” праблемы як агульначалавечага, так і грамадскага характару. Ёх прыпавесці застануцца актуальнымі ў любы час, забяспечваючы сабе жыццё ў вяках.

Літаратура

1. **Быкаў В.** Пахаджане. – Мінск: Маст. літ., 1999.
2. **Топоров В.** Пространство и время // Текст: семантика и структура: Сборник статей. – Москва: Наука, 1983.
3. **Топорова Т.** Семантическая структура древнегерманской модели мира. – Москва: Радикс, 1994.
4. **Le Clézio J.-M. G.** Désert. – Paris: Gallimard, 1980.